

כבוד המת

"מוגנים זכאים בכל הנסיבות ליחס של דרך-ארץ...לזכויותיהם המשפחתיות לאמונתם ולפולחנם, לנימוסיהם ולמנהגיהם." (סעיף 27 לאמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה (1949))

היחס לחללים הוא מקרה מבחן מובהק של הנורמות ההומניטריות החלות גם בימים של עימות. עם מותו, שוב אין ההרוג מהווה סכנה ביטחונית כלשהי. הוא יוצא מהמערכה. הבאתו לקבורה מכובדת היא הכרח אנושי, בבחינת "חסד של אמת". קבורה מכובדת היא לא רק חלק מכבוד האדם של המת, אלא גם זכותה של משפחתו, לערוך טקס לגופה מוחשית כדי להפנים את עובדת המוות ולחלקת הקבר כדי לבטא את הכאב והאובדן. יחס הרשויות הישראליות לזכות זו משקף תפיסה נקמנית, הכרוכה גם בדה-הומניזציה של המת ושל משפחתו. בעבר נקטה ישראל מדיניות עקבית של אי-החזרת גופות למשפחות. הרוגים פלסטינים היו נקברים ב"בתי-קברות לחללי אויב", תוך אי-הקפדה על נהלי זיהוי וסימון של הקברים והגופות.²⁷ מדיניות זו השתנתה, בין היתר בעקבות עתירה לבג"ץ שהגיש המוקד, אולם הזלזול בזכות נמשך.

השבת גופותיהם של פלסטינים שנהרגו במהלך ביצוע פיגוע כנגד ישראלים היא הליך מורכב וארוך, שמעורבים בו משטרת ישראל, המכון לרפואה משפטית באבו כביר וצה"ל. המשטרה היא זו שחוקרת את הפיגוע והמחליטה על "שחרור" הגופה ממקום קבורתה הזמנית בבית-הקברות האלטרנטיבי בבאר-שבע או מהמכון באבו כביר. המכון לרפואה משפטית אחראי על זיהוי הגופה. עם זיהויה ו"שחרורה" של הגופה, נדרשת הסכמת הצבא להעברתה לתחום השטחים לקבורה. משמגיע לבסוף גם אישור אחרון זה, נדרשת העברת הגופה מהמכון הפתולוגי או מהקבורה הזמנית ליישוב בו מתגוררת המשפחה. רכב אחד, מלווה בניידת של המשטרה הצבאית, מביא את הגופה עד לגבולות הגדה, שם היא מועברת לרכב פלסטיני. בששת החודשים הראשונים של השנה טיפל המוקד ב-30 פניות בנוגע לזיהוי גופות והחזרתן למשפחות לקבורה. מתוך אלו, בשמונה מקרים הוחזרו הגופות למשפחותיהן.

פ"ע, בן 23 מקלקיליה, יצא את ביתו ב-28 למרץ 2001. משלא שב לביתו משך שבוע ולאחר שחיפושים אחריו העלו חרס, פנתה משפחתו למוקד, שניסה לאתר באמצעות צה"ל ופרקליטות המדינה. הפרקליטות השיבה כי פ"ע ביצע כנראה פיגוע התאבדות ביום בו נעלם. הוריו זיהו את גופתו על-סמך תמונות שהוצגו לפנייהם במינהלת התיאום והקישור בקלקיליה. המוקד פנה לצה"ל בבקשה להעביר את הגופה לידי המשפחה ובמקביל פנה למשטרת ישראל, כדי לוודא שהגופה שבידיהם זוהתה באופן חד-משמעי, שכן מבני המשפחה לא נלקחו דגימות דם על-מנת לבצע התאמת DNA והם לא קיבלו כל מסמך רשמי המעיד על הזיהוי. משטרת ישראל השיבה כי מדובר בפשע חמור המצוי בחקירה ולכן לא ניתן לקבל כל מידע לגביו.

כשלושה חודשים לאחר פניית המוקד לצבא, באוגוסט 2001, נתקבלה תשובה כי גופת המתאבד מאותו יום נקברה אך עדיין לא זוהתה, וכי יש לתאם מועד ודרך לזיהוי הגופה עם המכון הפתולוגי. המוקד תיאם את הנפקת היתרי הכניסה לישראל לבני המשפחה. כשהגיעו לשם, נלקחה מהם דגימת דם והובטחה להם תשובה בתוך שבועיים. כאשר ביקש המוקד לברר האם נמצאה התאמת DNA, נענה כי על המכון נאסר למסור כל פרט. בתשובה לפנייה למשטרת ישראל, נמסר כי גופתו של מבצע הפיגוע זוהתה כפ"ע, וכי לשם החזרת הגופה למשפחה יש לפנות לצה"ל, וכך נעשה. ב-11 לפברואר השנה נמסר מצה"ל כי אושרה החזרת הגופה. המוקד שכר רכב להעברת הגופה ודאג להסדיר את

²⁷ ראו יחזקאל ליין, גופות אסורות, 1999, המוקד להגנת הפרט ובצלם.

הליווי הצבאי הנדרש מבית הקברות האלטרנטיבי בבאר שבע, שם היה קבור פי"ע, עד למחסום קלקיליה. נציג המוקד הגיע לבית הקברות, נכח בעת הוצאת הגופה מהקבר הזמני וליווה אותה עד למחסום. משם עמד המוקד בקשר עם נהג הרכב, אשר הוביל את הגופה מהמחסום אל בית המשפחה ווידא שלא יעוכב במחסומים נוספים בדרך. שלושה חודשים לאחר העברת גופתו של פי"ע לידי משפחתו, וכשבוע לאחר הקמת המצבה על קברו, נפטר אביו מהתקף לב. (תיק 15806)

החלטת הקבינט הביטחוני להרוס בתי משפחות של מבצעי פיגועים ולגרש את בני משפחתם לעזה, מקשה עתה מאוד על הטיפול בהחזרת הגופות. אם עד כה דרש המוקד לקבל את תוצאות הזיהוי שערכה משטרת ישראל לגופות המתאבדים, כדי למנוע טעויות בהעברת הגופה הלא נכונה למשפחה, הרי עתה נשקפת סכנה חמורה למשפחה כתוצאה מאותו זיהוי – בין אם בהריסת ביתה או בגירושה. בנוסף, גם הארגונים אינם מפרסמים כעת את שם מבצע הפיגוע, בשל החשש מפגיעה במשפחתו. המוקד בוחן עתה את דרכי הפעולה האפשריות לאור התפתחויות אלה.